

відродження українського селянства шляхом невтомної праці на музичній, культурно-освітній, священничій ниві. Його професійна композиторська діяльність є сполучною ланкою між двома найвидатнішими постатями української класичної музики – Д. Бортнянським та М. Лисенком. Врешті, саме завдяки музичній обробці о. М. Вербицьким написаного П. Чубинським у 1862 році на засланні в Архангельську віршованого тексту «Ще не вмерла Україна», молодий український національний рух отримав важливий символ в боротьбі за свободу й державність.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бермес Л. І. Михайло Вербицький: штрихи до творчого портрета композитора (до 200-річчя від дня народження) // *Культура України* – 2015 – Випуск 50 – С. 4 – 14.
2. Букало Наталя, Луканюк Богдан Михайло Вербицький як збирач народних пісень *Вісник Львівського університету*. – Львів, 2012. – С. 184 – 202 – (Серія: Мистецтвознавство. Вип. 11)
3. Відділ Дописи. Від Перемишля // *Слово* – 1863 – Ч. 16 – 23 лютого.
4. Загайкевич М. Михайло Вербицький. Сторінки життя і творчості – Львів: Видавництво Місіонер, 1998 – 145 с.
5. Котовська О., Папірник Г. У музиці молитви до Господа полину. Невідоме з життя о. Михайла Вербицького – Львів: Растр-7, 2015. – 100 с.
6. Кудрик Б. Огляд Історії Української Церковної музики // *Праці Гр.-Кат. Богословської Академії у Львові*. – Львів, 1937. – Т. XIX. – С. 114 – 124.
7. Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині // *Нові шляхи* – Львів, 1932 – Том тринадцятий – С. 97 – 99.
8. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Якуб. 105/п.4 – 7 Арк.
9. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. Конс. – Спр. 20/49. – Папка 13 – 4 Арк.
10. Михаць Р., Михаць М. Музично-сценічна творчість Михайла Вербицького (до 200-от літнього ювілею композитора) // *Молодь і ринок* – 2014 – № 11 – С. 132 – 137.
11. Отець Михайло Вербицький. Лідертафель – пісні для чоловічих квартетів (Млини, 1863 – 1869 рр.) / Вступ та упорядкування Володимир Пилипович – Перемишль: «Перемиська бібліотека» Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі, 2008 – Том XII – 72 с.
12. Середа В. Михайло Вербицький – талант і пам'ять // *Над Бугом і Нарвою* – 2015 – №2(138) – С. 1 – 48.
13. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАЛ) – Ф. 201. – Оп. 4а. – Спр. 6064 – 56 Арк.
14. ЦДІАЛ – Ф. 451. – Оп. 2. – Спр. 490 – 81 Арк.
15. ЦДІАЛ – Ф. 451. – Оп. 2. – Спр. 599 – 144 Арк.
16. ЦДІАЛ – Ф. 514. – Оп. 1. – Спр. 169 – 106 Арк.

Барановська Надія Михайлівна

*к.і.н, доцент кафедри історії України та етнокомунікації
Національного університету «Львівська політехніка»*

Nadija7777@i.ua

ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ЛЕВИНСЬКОГО У СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ МІЖКУЛЬТУРНОГО ЛЬВОВА НА ЗЛАМІ ХІХ-ХХ СТОЛІТЬ

Наприкінці ХІХ ст. міжкультурний Львів формується як сильний економічний, освітній та мистецький центр Галичини. Цьому сприяли ряд чинників, зокрема, стрімкий темп та масштаби міського будівництва, урбанізація й мистецьке та ділове пожвавлення, розвиток технічної та промислово-будівельної індустрії. У 90-тих роках ХІХ ст. у місті швидко будувалися урядові та громадські будівлі, житлові будинки, було прокладено десятки нових вулиць. Львів відзначався високою концентрацією промислової продукції та фінансового капіталу. Тут з'явився головний галицький залізничний вузол, містилися великі торгово-фінансові, промислові та будівельні фірми, зростало значення вищої технічної та мистецької освіти, народжувалася нова архітектура та пов'язане з нею декоративне мистецтво.

Велику роль у становленні нового науково-освітнього та промислово-мистецького простору Львова на переломі XIX і XX століть відігравав знаменитий в Галичині Політехнічний інститут, що відзначався високим рівнем інженерної освіти. Його випускники та викладачі створювали своєрідну інтелектуальну та художньо-промислову атмосферу столиці Галичини, сприяли глибокій трансформації міського середовища, перетворювали Львів у прогресивне європейське місто.

Одним із таких випускників був Іван Левинський, науково-педагогічна, громадська, архітектурна та підприємницька діяльність якого мала видатні наслідки для творення модерного середовища Львова. Він навчався в Технічній академії (1869-1874 рр.), коли та знаходилася у центрі культурного життя Львова - на розі Театральної і Вірменської вулиць, поруч із театром Скарбека та Народним домом. Незважаючи на отриманий з відзнакою диплом архітектора та право залишитись на рідному будівельному відділі, спочатку віддав перевагу громадській роботі.

І. Левинський став ініціатором організації ряду промислово-технічних товариств і виставок. 30 травня 1877 р. він був одним із 22-х засновників «Товариства вишколених техніків». У 1878 р. цю організацію було перейменовано у Політехнічне товариство, метою якого стало об'єднання всіх працівників технічних галузей Галичини, щоби «через наукові і технічні досягнення спричинитись до їх розвитку, впливати на розвиток промисловості краю» [1, с. 13]. Одним із важливих наслідків діяльності товариства було піднесення рівня технічної освіти у суспільстві Галичини. Політехнічне товариство стало найбільшою і найвпливовішою корпорацією представників технічного фаху і потужною силою у науково-технічному розвитку краю. У 1879 р. воно утворило 2 фахові комісії - інженерну та архітекторську, які були задіяні у створенні художньо-промислових шкіл, організації промислових музеїв та виставок, розвитку вітчизняного промислу [2, с. 6 - 53].

Самостійну архітектурну діяльність І. Левинський розпочав у 1881 р., коли відкрив у Львові проектно-технічне бюро, робота в якому принесла йому ім'я та провідні позиції в обраній професії. У 1885 р. він створив у Львові фабрику з виготовлення кераміки та інших будівельних матеріалів. У 1889 р. заснував фабрику з виготовлення цегли та дахівки й «Фабрику кахлевих печей», де, завдяки залученню до співпраці гончарів і досвідчених керамістів, започаткував професійний розвиток місцевого гончарства. Ці фабрики були одним із виявів любові І. Левинського до української народної творчості. Адже для своїх керамічних виробів він використав багату скарбницю української орнаментики і показав світові велику артистичну вартість українського народного мистецтва. У керамічних виробих фабрики Левинського народна стилістика перепліталася з елементами традиційного декору професійних виробів ХУ-ХУІІІ ст [3, с. 181]. Він організував професійне залучення львівських архітекторів, художників та скульпторів до проектування оригінальних зразків плиток для підлоги і стін, посуду і декоративних ваз, кахельних печей і кухонь, опалювальних і декоративних камінів.

Через декілька років І. Левинський створив у Львові багатогалузевий фабричний комплекс, який обслуговував увесь будівельно-технологічний цикл - від архітектурних проектів до будівництва «під ключ» та художнього оздоблення. Його фірма не просто зводила міські споруди, вона здійснювала облаштування території, створювала під'їзні шляхи, а при комплексній забудові бралася до уваги містобудівельна розв'язка. Упродовж 1897-1900 рр. архітектурно-будівнича фірма Івана Левинського виконувала будівельні роботи зі спорудження перлини львівської архітектури - Міського театру (нині Національний академічний театр опери та балету ім. С. Крушельницької) за проектом професора Зигмунта Горголевського. Поверхня забудови складала 3000 кв.м. Зведена театральна споруда, яку було видно здалека, цілком змінила площу Голуховських, заповнивши собою всю її, прилеглі будинки було відновлено, перед театром впорядковано квітники.

Як учасник Політехнічного товариства, І. Левинський сприяв об'єднанню науково-технічних і культурно-освітніх українських сил в Галичині та піднесенню їх самосвідомості. Першим прикладом цього стала підготовка і проведення Краєвої виставки у Львові в 1894 р. Для її окремого Українського відділу І. Левинський разом із В. Шухевичем та Ю. Захарієвичем спеціально створили павільйон, де виставили свою продукцію українські технічні, промислові, художньо-культурні організації та фірми, а також окремі промисловці чи українці - члени

польських товариств [4, с. 204, 304, 382]. І. Левинський був членом комітету з підготовки Галичини до Всесвітньої виставки в Парижі у 1900 р., яка гідно репрезентувала Львів та Галицький край перед світовою громадськістю й відіграла велику роль у поширенні українських народних традицій і професійного мистецтва кінця XIX століття [5, с. 45].

Прославившись на ниві підприємництва та громадської роботи, він розпочинає діяльність як педагог, культурний діяч та активний пропагандист розвитку промислово-технічної освіти у Львові. У 1886 р. у місті відбувся Другий з'їзд техніків, який визначив завдання щодо необхідності перебудови системи навчання Львівської політехніки та промислових шкіл [6, с. 140]. З огляду на це, І. Левинський при своїх промислових і будівельних майстернях відкрив фахові школи, які щорічно випускали велику кількість висококваліфікованих робітників і майстрів. Це були найбільші навчальні заклади такого типу в Галичині. Тільки у 1898 р. вони випустили 52 спеціалісти [7]. У 1900 р. з групою інтелігенції І. Левинський започаткував у Львові «Руську ремісничу і промислову бурсу», де вивчалися художньо-виробничі дисципліни.

У 1901 р. І. Левинський стає одним із провідних викладачів Львівської Політехнічної школи, де навчалось чимало молодих українців, у тому числі з Наддніпрянщини [8, с. 25]. 9 жовтня 1901 р. Франц-Йосиф призначає його надзвичайним професором утилітарного будівництва. А вже 1902 р. проф. І. Левинський очолив одну із найперспективніших кафедр при будівельному факультеті - кафедру ужитково-колієвого будівництва. Створення цієї кафедри у технічному вузі Львова було важливою вимогою часу, коли в місті з'явилися нові, утилітарні типи архітектурних споруд, закладалися основи фабрично-заводської промисловості та «нового модерністичного розуміння естетичних засад будівлі» [9, с. 199].

Основні завдання кафедри І. Левинський озвучив на її урочистому відкритті і вони полягали в єдності науки, техніки та мистецтва, використанні кращих досягнень зарубіжного проектування, зв'язку теорії архітектури та практики. «Архітектура не повинна трактуватися окремо від всіх технічних досягнень, а до них пристосовуватись. Старатись треба думкою і працею досягнути всі чинники мистецтва і техніки... Молоді архітектори повинні сміливо стояти на стороні добрих матеріалів, раціональної конструкції, художнього вигляду...» [10, с. 54]. Крім основного курсу утилітарного будівництва, який читався на будівельному відділі, проф. І. Левинський викладав курс залізничного будівництва на відділі інженерії, постійно влаштовував звіти з історії архітектури. З просвітницькою метою організовував відвідини студентами культурно-промислових об'єктів, екскурсії в найвіддаленіші куточки Австро-Угорської імперії.

Проф. І. Левинський мав вроджений талант вихователя, наставника, а педагогічна робота була важливою стороною його діяльності. Він розробив власну систему навчання студентів. Навчальна методика, яку застосовував учений, відзначалася дохідливістю та ефективністю. В ній не було рутини чи академічної сухості. У той же час І. Левинський сприяв поступовому насиченню навчального процесу науковим матеріалом, фундаментальним за своїм змістом. Він проводив додаткові семінари, на яких обговорювалися перспективи та шляхи розвитку архітектури й новітніх технологічних конструкцій [11, с. 320-321; 332-334]. Формулюючи основні критерії, яким повинна відповідати архітектурна споруда, наголошував, що «фантазія і форма повинні йти в парі з конструкцією і функціональністю» [12, с. 11]. І. Левинський створив і обґрунтовував студентам свою класифікацію архітектури, виділивши утилітарні, монументальні і пам'ятникові споруди. Відповідно до цієї класифікації він чітко розмежував функції архітектора і будівельника та розрізняв характер архітектурних планів.

Великого значення у науково-педагогічній роботі І. Левинський приділяв архітектурному проектуванню як сполучній ланці між лекціями, практичними вправами та діями майбутніх архітекторів. Саме проектування, на його думку, мало виробити у студентів навик самостійної архітектурної діяльності. З метою оцінки рівня фаховості у виконанні студентами горизонтальної проєкції, впровадив критерії «господарності» і «вартісності», а план, який найбільше відповідав цим критеріям, називав раціональним і функціонально продуманим.

Відповідно до навчальної програми проф. І. Левинський опікувався студентами останніх років навчання - четвертого і п'ятого, які проходили практику в його проектно-будівельній фірмі, а нерідко після закінчення навчання, ставали її працівниками. Вони працювали художниками у керамічному промислі, не тільки розробляючи старі керамічні форми, а й створювали нові напрямки у розвитку декоративної промислової кераміки.

Завдяки поєднанню наукової, навчально-методичної та практичної діяльності у роботі зі студентами проф. І. Левинський мав значний особистий вплив на формування молодішої генерації архітекторів Львова, а Львівська політехніка на початку ХХ ст. стає високопрофесійним центром підготовки українських архітекторів та осередком пошуків галицького варіанту українського національного стилю. У 1905-1910 рр. тут формується напрямок східно-галицької архітектурної школи з яскраво вираженими тенденціями використання народних традицій.

Власні архітектурні проекти, які стали зразком для наслідування студентами-архітекторами та призвели до глибокої архітектонічної трансформації міста, І. Левинський створював у стилі українського модерну. Вносив у них елементи традицій національного будівництва Гуцульщини, Бойківщини та Наддніпрянщини. Розробив раціональний аспект у проблематиці львівської сецесії, що розвивалася у міському архітектурному просторі в першому десятиріччі ХХ ст. як стиль західноєвропейського взірця, втілюючись у конкретних і етнічно своєрідних формах. Використовуючи обширний етнографічний матеріал, І. Левинський як основу нового стилю декларував звернення до народної творчості і відродження принципів селянського ручного ремесла [13, с. 27-29]. Сполучними ланками архітектурної композиції сецесійних пошуків вважав твори образотворчого та декоративного мистецтва, а головним формоутворюючим принципом - розуміння кожного архітектурного твору як органічно цілісного об'єкта. Аналог такої цілісності художньої структури вбачав у природі, уподібнюючи архітектурну форму живому організму та пропагуючи безперервний взаємозв'язок функціонального та естетичного.

Маючи у своїй фірмі колосальний науково-мистецький потенціал, а до втілення художніх задумів - величезну фабрику будівельно-художнього промислу, І. Левинський проводив мистецько-художні дослідження, щоби знайти для кожної споруди Львова специфічний формотворчий, орнаментальний та естетичний підхід. Основною темою декоративного оздоблення споруд виступали керамічні композиції у вигляді фризів та прямокутних панно під вікнами, які виготовлялися на його керамічній фабриці. Намагаючись прищепити на львівському ґрунті традиції кооперативного будівництва, розвинутого в Німеччині, він виступав як противник рутинного звичаю будувати кам'яниці суцільним "фронтом" і пропагував, як альтернативу, "групову систему" забудови з відступом від лінії тротуару і забезпеченням відповідного місця під озеленення. Архітектор виявив неабияку майстерність у внутрішньому плануванні споруди – винахідливому і вигідному взаємному розташуванні приміщень, сходової клітки та подвір'я. Чимало новацій упровадив І. Левинський в архітектуру львівських багатоквартирних будинків. Проявив себе великим майстром адаптації будівлі до нових потреб коштом якнайменших переробок, створюючи можливості зміни функцій приміщень.

У 1907 р. під керівництвом І. Левинського у Львові було засновано «Руський керамічний гурток, що став першою всеукраїнською технічно-художньою організацією. Він об'єднав у своїх лавах українських інженерів, техніків, художників і ремісників Галичини, Буковини, Закарпаття та Східної України. При керамічних фабриках І. Левинський заснував курси, слухачі яких набували професійних знань і могли відкривати свої власні майстерні.

І. Левинський брав активну участь у пам'яткоохоронній діяльності Львова. З 1910 р. він був членом першої кураторії Національного музею, а з 1914 р. - членом відділу Товариства охорони української старовини у Львові. Найтяжчим випробуванням у житті професора був вимушений відхід в листопаді 1918 р. з викладацької роботи в Політехнічній школі через його відмову скласти присягу на вірність польській державі.

Видатний випускник і викладач Львівської політехніки І. Левинський залишив по собі величезну спадщину, яка мала важливе значення для формування соціального простору міжкультурного Львова. Створив наукову архітектурну школу, підготував чимало талановитих архітекторів, був взірцем архітектора з масштабним мисленням, невтомного в праці і витривалості. Своїми народностильовими пошуками сприяв практичній реалізації у міському середовищі Львова концептуальних задумів творців українського стилю, що ґрунтувався на традиціях народного мистецтва. Був одним із творців стилю львівської сецесії та новатором технічно-інженерної освіти. Будучи засновником українського національного промислу (у тому

числі керамічного), та українських технічних товариств, І. Левинський сприяв розвитку економіки Львова. На його підприємствах навчали професійних керамістів Галичини, які створювали конкуренцію європейським майстрам, поступово витісняючи їх з фабрик краю. Йому належали найкращі у Львові фабрика будівельних матеріалів і будівельна фірма, що взяли участь у спорудженні та художньому оформленні багатьох видатних будівель міста.

Список використаних джерел та літератури:

1. Нога О. Іван Левинський: художник, архітектор, промисловець, педагог, громадський діяч / Олесь Нога, передм. І. Гургула - Львів: Основа, 1993 - 76, [1] с: порт.: 6 арк. іл.
2. Pamiętnik jubileuszowy (1877- 1902). - Lwow, 1902.
3. Бірюльов Ю. Захаревичі: Творці столичного Львова/ Ю. Бірюльов. – Львів: Центр Європи, 2010. – 336 с.
4. Зоря.-Львів, 1893. - Ч. 10.
5. Czasopismo Techniczne. - Lwow, 1899.
6. W sprawie III zjazdu technikow polskicn we Lwowie // Czasopismo Towarzystwa Technicznego Krakowskiego. - . - Krakow, 1894. - № 13.
7. ЛД НБ ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. - ТЛБ. - 96.
8. Федосова І.В. Розвиток вищої інженерно-технічної освіти в Україні (кінець ХІХ - перша половина ХХ ст.) : монографія /І.В. Федосова . - Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. - 397 с.
9. Стрийщина: історично-мемуарний збірник. - Нью-Йорк, 1990. - Т.2. - 604 с.
10. Czasopismo Techniczne. - Lwow, 1902.
11. J. Lewinski. Znaczenie rzutu poziomnego w budownictwie uylitarnem // Czasopismo Techniczne. -Lwow, 1903.-№23; №24.
12. Жук І. Іван Левинський - портрет на фоні епохи / І. Жук // Галицька брама. - 1995. - № 7.
13. Бірюльов Ю. Мистецтво львівської сецесії/ Ю. Бірюльов. – Львів: Центр Європи, 2005. – 184 с.
14. Czasopismo Techniczne. - Lwow, 1904.

Барановська Надія Михайлівна

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України та етнокомунікації
Nadija7777@i.ua*

Галятовська Олеся

*студентка групи СМ-41 ІГСН
Національного університету «Львівська політехніка»
olesya4sm@gmail.com*

**КНИГОВИДАВНИЦТВО У КУЛЬТУРІ УКРАЇНСЬКОГО МІСТА ПЕРІОДУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 рр.**

Період Національної революції 1917-1921 рр. став для України часом великих випробувань, важливих суспільно-політичних подій та складних катаклізмів. Разом з тим процес національного державотворення і політичного відродження нації, що розпочався після краху Російської імперії, сприяв зростанню національної свідомості та відродженню української культури. У розмаїтті проявів національно-культурного відродження особливе місце посідало українське книговидання, безпосередньо пов'язане з історичним розвитком книги та її роллю у житті суспільства, а також з національно-визвольним рухом в Україні. Книговидавнича справа в українських містах у 1917-1921 рр. була значимим чинником культурного, ідеологічного, політичного впливу на суспільство, формування у його членів світоглядних засад.

Якщо у роки Першої світової війни книговидавнича справа в Україні переживала глибоку кризу, то з початком Національної революції у 1917 р. та в наступні її роки книговидавнича та книгознавча діяльність в українських містах значно активізувалася. Цьому сприяли законодавчі акти про книгу і пресу Центральної Ради, Гетьманського уряду та Директорії УНР. Саме в роки